

دانشگاه تربیت معلم

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات عربی

موضوع:

بررسی مضامین رمانتیسیم در اشعار نازک الملائکه

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبان و ادبیات عربی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر علی اوسط ابراهیمی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر حسین ابویسانی

دانشجو:

احمد جمال امیدی

تقدیم به

پدر و مادر عزیزم

احمد

مقدمه..... ۱

فصل اول: مکتب رمانتیسم در ادبیات اروپا ۵

عصر رنسانس..... ۷

کلاسیسم و نئوکلاسیسم..... ۷

پیش رمانتیسم یا عصر احساس..... ۹

آغاز عصر جدید در ادبیات

اروپا..... ۹

رمانتیسم.....

۱۰.....

سیر تاریخی واژه ی

رمانتیک..... ۱۱

عوامل ظهور رمانتیسم در

اروپا..... ۱۴

(۱) انقلاب فرانسه

۱۴.....

(۲) راویان نخستین

۱۴.....

(۳) مسافرتها

۱۵.....

(۴) کشف شکسپیر در اروپا

۱۵.....

(۵) کشف ادبیات قدیم کشورهای شمال اروپا..... ۱۵

رمانتیسم در

آلمان..... ۱۶

رمانتیسم

در انگلستان..... ۱۷

رمانتیسم فرانسه

۱۸.....

پایان ۱۸

فصل دوم: مکتب رمانتیسم در ادبیات معاصر عربی ۲۰

مقدمه

۲۱.....

رمانتیسیم و پیشاهنگان آن در شعر معاصر عربی..... ۲۲

عوامل ظهور مکتب رمانتیسیم در ادبیات معاصر عربی..... ۲۳

شرایط و عوامل داخلی : ۲۴

شرایط و عوامل خارجی : ۲۵

انجمنهای ادبی

..... ۲۵

انجمن دیوان ۲۵

انجمن آپولو ۲۷

انجمن مهجر ۲۸

تجدید در موضوع ۲۹

تجدید در فن شعری ۲۹

ویژگیهای مکتب رمانتیسیم در ادبیات معاصر عربی ۳۰

پایان ۳۱

فصل سوم: بررسی اوضاع سیاسی ، اجتماعی و فرهنگی عراق و زندگی نازک

وآثار او..... ۳۲

مقدمه ۳۳

اوضاع سیاسی عراق ۳۳

تولد نازک الملائکه ۳۷

نازک در خانواده ۳۸

شعر نازک الملائکه ۴۰

دیوانهای نازک الملائکه : ۴۱

عاشقه الليل ۴۲

شظایا ورماد ۴۲

قراره الموجه ۴۳

شجره القمر ۴۳

ماساه الحياه ۴۳

یغیر الوانه البحر ۴۴

للصلاه والثوره ۴۴

تا لیفات نازک در حوزه ی نثر: ۴۵

قضایا الشعر المعاصر ۴۵

التجزئه فی المجتمع العربی ۴۵

شعر علی محمود طه ۴۵

سیکو لوجیه الشعر ۴۵

پایان ۴۶

فصل چهارم : بررسی پاره ای از مضامین رمانتیسم در ادبیات اروپا یی و

عربی ۴۷

مقدمه ۴۸

ذات ۴۸

حزن ۴۹

تشاؤم (بدبینی) ۵۲

طبیعت ۵۳

اغتراب (بیگانه بودن - ترک وطن کردن) ۵۶

یوتوپیا (آرمان شهر) ۵۸

مسایل اجتماعی و سیاسی ۶۱

دین ۶۳

پایان ۶۴

فصل پنجم : بررسی مضامین رمانتیسم در اشعار نازک الملائکه

مقدمه ۶۶

ذات(من) ۶۶

حزن ۷۵

تشائم ۷۹

طبیعت ۸۶

یوتوپیا(آرمان شهر) ۹۳

اغتراب(بیگانه بودن- ترک وطن کردن) ۱۰۰

اغتراب اجتماعی ۱۰۲

اغتراب عاطفی ۱۰۶

اغتراب مکانی و موضع گیری در برابر شهر ۱۰۸

مسایل سیاسی و اجتماعی ۱۱۱

دین ۱۱۵

پایان ۱۲۱

خلاصه و نتیجه ۱۲۱

الخلاصه بالعربيه ۱۲۹

فهرست منابع (عربی) ۱۳۲

فهرست منابع (فارسی) ۱۳۴

فهرست منابع (الکترونیک) ۱۳۵

اثر رمانتیک را به دشواری می توان تعریف کرد. بنا به تعبیری هر نوشته خلاق رمانتیک است. برخی این صفت را به یک سان بر همه شاعران جهان از سوفوکل^۱ و هومر^۲ گرفته تا شکسپیر^۳ و حافظ و وابن فارض^۴ و ویلیام بلیک^۵ اطلاق کرده اند. رمانتیسم در یک معنای کلی بر بیان احساسات شخصی شاعران اطلاق می شود. به این معنا همه ی شاعران و هنرمندان رمانتیک اند و همه حالات عاطفی و احساسی نیز رمانتیک محسوب می شوند. اما در اصطلاح تاریخ ادبی جهان رمانتیسم سبکی است با مشخصه های جدا گانه و روشن. با کمی تامل در ادبیات معاصر عربی پی خواهیم برد که بسیاری از شاعران عرب از این مکتب تاثیر پذیرفتند و در این جهت به آفرینش آثار دست زدند. نازک الملائکه که بنا به تعبیری ملقب به نیمای شعر عربی است از جمله شاعرانی است که متأثر از این مکتب بوده و ما در این رساله سعی بر آن داریم که به بررسی مضامین رمانتیسم در اشعار این شاعره ی بزرگ عرب همت گماریم. اما سوالی که پیش از بررسی هر موضوعی مطرح می شود علت انتخاب موضوع و هدف از بررسی آن است. یکی از دلایلی که می تواند زمینه بررسی موضوعات گوناگون باشد، میزان تمایل و علاقه افراد در گزینش یک موضوع و بررسی آن است. مکتب رمانتیسم با همه ی مشخصه هایی که برای آن متصور است بیش از دیگر موضوعات برای بنده جالب توجه است. اثر هنری آن هم از نوع رمانتیک برخوردار از تصویری زنده و پویاست. شاعری که با طبیعت زیسته و با آن همسو شده شعرش مثل طبیعت زنده و پویاست. او از این قدرت برخوردار است که این پویایی را به خواننده منتقل کند. مثال بارز این قول گلچین گیلا نی^۶ است که اینگونه می سراید: باز باران با ترانه/

^۱ - سوفوکل یکی از تراژدی نویسان یونان باستان است. کشمکش انسانها با تقدیر از اصلی ترین درونمایه های آثار سوفوکل می باشد. یکی از مهمترین ابداعات سوفوکل در نمایش، ورود بازیگر سوم به صحنه تئاتر است. نمایشنامه های او عبارتند از: آزاکس / آنتیگونه / شهریار /

^۲ - هومر حماسه سرای یونان در نیمه دوم قرن هشتم پیش از میلاد است. دو اثر او با عنوان ایاد وادیسه در آغاز ادبیات یونان و سنت حماسه سرایی قهرمانی غرب قرار دارند.

^۳ - شکسپیر شاعر و نمایشنامه نویس انگلیسی است که وی را بزرگترین نویسنده در زبان انگلیسی دانسته اند. هملت، تاجر ونیزی و اتلو از نمایشنامه های مشهور او می باشند.

^۴ - ابو حفص عمرین علی السعدی معروف به ابن فارض در سال ۱۱۸۱م در قاهره به دنیا آمد. او یکی از شاعران برجسته دوره عباسی است که به شاعرالحب شهرت دارد و از این رو سلطان العاشقین نامیده شده. البته عشق او عشقی الهی است. التائیه الکبری قصیده مشهور اوست که متضمن تجارب صوفیانه اوست.

^۵ - ویلیام بلیک شاعر و نقاش انگلیسی است که مبدع نوع جدیدی از شعر در زبان انگلیسی است. او دفتر شعر خود "ترانه های معصومیت" را از دیدگاه یک کودک خردسال نوشت که اوج حیرت زدگی معصومانه یک کودک و زندگی او را به روال طبیعی و بکرش نشان می دهد.

^۶ - دکتر مجدالدین میر فخرایی با نام شعری " گلچین گیلا نی " در سال ۱۲۸۷ش در شهر رشت چشم به جهان گشود. دوره آموزشهای دبستانی و دبیرستانی را در زادگاهش و تهران به پایان رساند در دبیرستان دارالفنون تهران وحید دستگردی مدیر مجله ارمان معلم وی بود و ضمن چاپ شعر های وی در این مجله او را به سرودن شعر تشویق کرد. میر فخرایی در سال ۱۳۱۲ برای ادامه تحصیل به انگلستان رفت و در رشته پزشکی فارغ

باگوهرهای فراوان / می خورد بر بام خانه / من به پشت شیشه تنها / ایستاده / در گذرها / رودها راه افتاده /
می خورد بر شیشه و در / مشت و سیلی / آسمان امروز دیگر / نیست نیلی / کودکی ده ساله بودم / با دو پای
کودکانه / می دویدم همچو آهو / می پریدم از سر جو / دور می گشتم ز خانه ^۱ /

چنان که می بینیم احساس بازگشت به کودکی لحظه ای شاعر را رها نمی کند. تجربه ی عا طفی
واحد در تمام شعر پا به پای تصویرها پیش می رود تصویرها به حرکت در می آیند درست همانند یک فیلم.
ما در اینجا شاهد یکی از مشخصه های مکتب رمانتیسم هستیم یعنی بازگشت به آغاز و دوران کودکی . در
این رساله سعی بر آن شده که ابعاد و مشخصه های مختلف این مکتب در اشعار نازک /الملائکه مورد بررسی
قرار گیرد. نازک چنان که خود در مقدمه ی دیوانش می گوید در مراحل از زندگی، افکارش صورتی آشکار
از رویکردهای رمانسی به خود می گیرد. با این توضیح می توان گفت دلیل دیگر انتخاب موضوع این رساله
به این جهت است که کمتر به بررسی ابعاد مختلف تجربه ی رمانتیک در اشعار نازک پرداخته شده و بیشتر
شاهد آن هستیم که به شکلی پراکنده اشعار شاعر از این حیث مورد بررسی قرار گرفته است. از این رو در
خصوص پیشینه تحقیق موضوع این رساله می توان گفت که تا کنون بعد رمانسی اشعار نازک کمتر مورد
توجه بوده است. به عنوان نمونه مساله انسان و انسانیت یکی از موضوعاتی است که در اشعار نازک بررسی
شده است. بنابراین با توجه به آنچه پیش از این بیان شد برای بررسی دقیق جوانب موضوع، این رساله به
پنج فصل تقسیم می شود. فصل نخست ضمن اشاره ی مختصر به مکتب کلاسیک و نئوکلاسیک، به شرح ،
توضیح و نیز عوامل شکل گیری مکتب رمانتیسم در ادبیات اروپا و سیر تاریخی واژه ی رمانتیک اختصاص
یافته است. همچنین در این فصل از جریان رمانتیسم در کشورهای چو ن انگلیس، آلمان و فرانسه سخن به
میان آمده است. فصل دوم رساله پیرامون روند شکل گیری و عوامل بروز مظاهر رمانتیسم در ادبیات معاصر
عربی می باشد. به این منظور در این فصل از انجمنهای ادبی که در شکل گیری مکتب رمانتیسم در ادبیات

التحصیل شد پس از پایان تحصیلاتش در انگلستان اقامت کرد و به کار پزشکی پرداخت او بقیه عمرش در را در لندن به سر برد و به حرفه پزشکی
اشتغال داشت و سر انجام در سال ۱۳۵۳ در همین شهر درگذشت. شعر او مانند جویباران زلال خطه شمال می باشد، که صاف و زلال است و خوش
هضم. او شاعری است دوستدار طبیعت و جلوه های این دوستی را در شعرهای او می بینیم. آثار او عبارتند از: ۱- مهر و کین ۲- نهفته ۳- گلی برای تو.
گلچین گیلانی با شعر باران به شهرت رسید.

^۱ - مجد الدین میر فخرایی: باران (منتخب پنج دفتر شعر) تهران، انتشارات سخن، س ۱۳۷۸ش، ص ۱۲.

معاصر عربی نقشی به سزا داشته اند نیز سخن گفته ایم. از آنجا که یکی از مهمترین عوامل در روند نگرش شعرا و تعیین رویکردهای آنها در آفرینش هنری، نوع زندگی و چگونگی شرایط عصر آنها می باشد، فصل سوم متشکل از مباحثی همچون محیط زندگی شاعر و مسایل سیاسی و اجتماعی و فرهنگی حاکم در عهد او است. اما در فصل چهارم از برخی مضامین رمانتیسم صحبت شده که در واقع پیش در آمدی است از موضوعاتی که در شعر نازک بررسی می شود و فصل پایانی رساله که فصل اصلی آن می باشد به بررسی مضامین رمانتیسم در اشعار نازک اختصاص یافته است. شایان ذکر است که کمبود منابع لازم در راستای جمع آوری این رساله یکی از مشکلاتی بوده که بنده با آن روبرو بوده ام. البته این امر (کمی منابع) بیشتر شامل فصل پایانی رساله می باشد و برخی از منابعی که در این فصل مورد توجه و استفاده بوده عبارتند از: (در اسسه فی شعر نازک الملائکه : عبدالمنعم خاطر / ثلاثون عاما مع الشعر والشعرا: رجاء نقاش / الاغتراب في الشعر العراقي الحديث: محمد راضي جعفر / النزوع القومي والديني في شعر نازک الملائكة: احمد فوزي الهيب) از این رو با توجه به ذخایر ارزنده ی موجود که توسط شیفته گان به علم و ادب در برخی از کتابخانه های کشور فراهم آمده سعی شده حتی الامکان جوانب مختلف موضوع رساله، مورد بررسی قرار گیرد. در جمع آوری مطالب این رساله علاوه بر تکیه بر منابع موجود که به برخی از آنها اشاره شد سعی شده حتی الامکان از طریق شرح و ترجمه ابیات، زمینه جهت انعکاس موضوعات مطرح شده به شکلی بهتر فراهم شود. در مورد اهدافی که در این رساله دنبال می شود می توان گفت، آنچه که در واقع ماحصل این بررسی خواهد بود مبین آن است که به چه میزان پیشاهنگ فقید شعر معاصر عرب یعنی نازک الملائکه متاثر از مکتب رمانتیسم بوده و به دنبال این تاثیر پذیری شاهد بروز چه مضامینی از این مکتب در دواوین شعری او خواهیم بود. امید است آنچه که این رساله به دنبال آن است مقبول واقع شود.

در پایان از زحمات ارزشمند استادان بزرگوارم جناب آقای دکتر /برهیمی و جناب آقای دکتر /بویسانی و جناب آقای دکتر صدقی مدیر گروه محترم که مرا در انجام این مهم یاری نمودند کمال تشکر را دارم. همچنین از زحمات بی شائبه ی خانواده ی بزرگوار و راهنمایهای دوستان ارجمندم سپاسگزارم.

فصل اول

رمانتیسزم در ادبیات اروپا

مقدمه

این فصل به بررسی مکتب رمانتیسم در ادبیات اروپا اختصاص یافته است. براین اساس پیش از بررسی مکتب رومانتیسم و ارائه‌ی تعاریف لازم در این زمینه و همچنین عوامل شکل‌گیری این مکتب لازم می‌آید که ابتدا بنا به مقتضا مختصری درباره‌ی عصر رنسانس و مکتب کلاسیسم و نئوکلاسیسم که پیش از رمانتیسم وجود داشته اند سخن به میان آید. البته بیان مسائل مذکور بی‌ارتباط با موضوع مورد بررسی نیست و ایراد چنین مسائلی پیش از هر چیز برای درک بهتر مکتب رمانتیسم است. همچنین در این فصل از سیر تاریخی واژه‌ی رمانتیک و مدارس رمانتیسم در آلمان و انگلیس و فرانسه که از پیشاهنگان این مکتب در اروپا می‌باشد نیز سخن گفته ایم.

عصر رنسانس

نوزایی به معنای تجدید حیات عنوانی است که برای دروه‌ تحول اروپا از قرون وسطی به عصر جدید به کار می‌رود، در واقع اصطلاح نوزایی به جریانهای ادبی و تحولات فکری اطلاق می‌شود که از قرن چهاردهم میلادی در ایتالیا آغاز شد و در قرن پانزدهم و شانزدهم میلادی به اوج رسید و در علم و ادبیات و هنر اروپا دگرگونی بزرگی به وجود آورد و منجر به پیدایش دیدگاه‌های تازه‌ای نسبت به جهان و انسان شد به طوری که دوران رنسانس همواره به مفهوم عصر یادگیری، تمدن، پیشرفت و زمانه تولد اندیشه‌های نو، بالنده و آزاد تلقی می‌شود.

توجه و اهتمام دانشمندان به احیاء و گسترش زبان یونانی و لاتینی و مطالعه آثار نویسندگان روم و یونان باستان، و نیز اختراع ماشین چاپ در زمینه ادبیات و یادگیری، و پیدایش آیین پیوریتانیسم^۱ در زمینه مذهب، و نیز اکتشاف سرزمین ها و اقلیم های تازه، مخصوصاً کشف قاره آمریکا و راه یافتن به قاره بکر آفریقا در زمینه جغرافیا، و تغییر نگرش دانشمندان نسبت به نظریه ثابت بودن کره زمین در علم ستاره شناسی، هیئت و نیز جایگزین شدن علوم تجربی و آزمایشگاهی به جای علوم نظری و غیرتجربی، باعث تغییر و تحولات عمده ای در ساختار مادی و معنوی زندگی اروپاییان گردید و در نهایت موجب پیدایش دیدگاهی شک آلود نسبت به اصول و ارزشهای حاکم بر جوامع قرون وسطی شد.^۲

کلاسیسم و نئوکلاسیسم

انسان سنتی تلقی خاصی از جهان و زندگی دارد. در نگاه او گذشته سرشار از تجربه های گرانبها و آموزنده است. انسانها و نسلهای گوناگون همسانیهای بسیار دارند. طبیعت از قوانین ثابت و تغییرناپذیر پیروی می کند. فرد باید خود را با اصول و قوانین طبیعت هماهنگ سازد و ارزشهای ثابت جهان را حفظ کند تا به سعادت و آرامش برسد. این دیدگاه محافظه کار می کوشد تا جهان و قوانین آن را به شیوه ای روشن و شفاف نظام مند سازد و آن نظامهای ثابت و عقل پسند را از نسلی به نسلی دیگر منتقل کند. این دیدگاه در تاریخ ادبیات جهان با عنوان "کلاسیسم یا کلاسیک" شناخته می شود که در تقابل با رمانتیسم و دیگر مکتبهای ادبی بیشتر وضوح و روشنی می یابد. با آنکه مقدمات ظهور مکتب کلاسیسم در آغاز دوران نوزایی بوجود آمد، رشد و تحول آن در ادبیات فرانسه و سایر کشورهای اروپایی، حاصل اوضاع سیاسی و اجتماعی و فکریِ اواسط قرون هفده میلادی تا اواخر قرن هجده بود. ناگفته نماند که به طور کلی کانون اصلی مکتب کلاسیسم ادبیات فرانسه است و میراث ادبیات کلاسیسم آن کشور با هیچ یک از دیگر کشورهای اروپایی قابل مقایسه نیست. به ترتیب بنابر آنچه در کتب مختلف در رابطه با مکاتب ادبی می خوانیم، مکتب

^۱ - puritanism: به موجب این مذهب، انسان بدون وساطت خلیفه و کلیسا، می توانست در خلوت خویش خداوند را عبادت کند.

^۲ - داد سیما، فرهنگ اصطلاحات ادبی، واژه نامه مفاهیم و اصطلاحات ادبی فارسی و اروپایی به شیوه تطبیقی و توضیحی، ویرایش دوم، چاپ سوم،

کلاسیسم در اروپا از قرن هفده میلادی تا اواخر قرن هجده سیطره داشت سپس بنیانهای این مکتب دستخوش تهاجم ادبا و فلاسفه ای که از داعیان تجدید و نوآوری در طول قرن هجده و بخصوص در نیمه دوم این قرن بودند قرار گرفت، بنابراین راه را برای پیروان مکتب رمانتیسم پس از خود هموار نمودند. این حملات مجموعاً مکتب کلاسیسم را در بنانههای فرانسوی اش هدف قرار داد زیرا همانطور که اشاره شد این اصول و مبادی در ادبیات فرانسه نمود بیشتری داشت و از این سرزمین به اکثر کشورهای که صاحب ادبیات بودند انتشار یافت. برخی از منتقدان اصطلاح کلاسیسم و نئوکلاسیسم را در کنار یکدیگر قرار می دهند و اساساً تفاوتی بین این دو اصطلاح قائل نیستند، اما عموماً نئوکلاسیسم به دوره ای گفته می شود که در حد فاصل کلاسیک قرن هفده و دوره ی پیش رمانتیسم قرار دارد.

رنه ولک در خصوص نئوکلاسیسم می گوید: «نئوکلاسیک به وجود نفسانیتای پایدار در سرشت بشر، مجموعه ای از معیارهای بنیادین در خود آثار ادبی، و هماهنگی میان احساسات و عقل بشر قائل و بر آن بود که این عوامل استنتاجاتی را ممکن سازد که در مورد آثار هنری و ادبی تمامی اعصار صادق است.»^۱

پیش رمانتیسم یا عصر احساس

از حدود سالهای ۱۷۴۰ م تا حدود ۱۷۹۰م از یک سو، تقریباً اصول و قواعد سرسخت نظام نئوکلاسیک دیگر استحکام چندانی نداشت، و از سوی دیگر، حد رمانتیک نیز، به معنی درست و دقیق آن، هنوز آغاز نشده بود. این دوره پرجوش و خروش، متلون و توفنده را دوره "پیش رمانتیسم" نامیده اند. گرایش هایی که در این دوره به وضوح آشکار است، یا اساساً همان گرایش های رمانتیک دوره بعد است و یا در آنها تأثیر نهاده است.^۲

۱- رنه ولک: تاریخ نقد جدید، ترجمه سعید ارباب شیرانی، ج ۱، ص ۱۶۲

۲- مسعود جعفری، سیر رمانتیسم در اروپا، تهران، نشر مرکز، چاپ اول، ۱۳۷۸، ص ۷۲

روش اخلاقی و ذوق ادبی و منابع الهام هنرمندان این دوره با کلاسیکها فرق فاحش داشت. گذشته از این که احساسات را بر عقل ترجیح می دادند به حزن و اندوهی هم که بعدها بر ادبیات رمانتیک حاکم شد متمایل بودند. در زندگی اجتماعی دوستدار زندگی روستائی و طبیعت وحشی و بدوی بودند، از طرف دیگر به یادگارها و سنی که جنبه ملی داشت علاقه نشان می دادند و احترام می نهادند.

به طور کلی "پیش رمانتیسزم" به دوره ای گفته می شود که در آن تمایلات عاطفی وارد ادبیات شده و خودی در آثار نویسندگان نشان داده است.

آغاز عصر جدید در ادبیات اروپا

آغاز قرن نوزدهم را باید شروع عصر جدیدی در ادبیات اروپا به شمار آورد که دامنه آن تا به امروز امتداد یافته است. پیامدهای ناشی از انقلاب کبیر فرانسه به بیشتر کشورهای اروپا راه یافت و این عامل سبب بیداری نیروهای پنهان طبقه متفکر و روشنفکر شد و به دنبال آن مهاجرتهایی که صورت گرفت سبب آمیزش ذوقها و اندیشه های مختلف شد. در نتیجه شاهد تولد و ظهور انسان جدید در این قرن هستیم که نوع نگرش و اندیشه او با انسان قرن هفدهم شباهتی ندارد. عصر کلاسیک عصر حکومت واحد مرکز و سلطه سلسه مراتب طبقاتی بود. اما این دوره ی جدید که باید آن را عصر رمانتیک نام نهاد عصر طبقه بورژوا محسوب می شود. در این عصر شایان ذکر است که اشرافیت همه ی اهمیت و نفوذ خود را از دست داد. همچنین محافل درخشان ادبی و فرهنگستانها دیگر همچون گذشته تأثیر بسزایی در سرنوشت هنرمندان و خلق و آفرینش آثار آنها نداشتند بلکه در عوض این روزنامه های ادبی بودند که از اهمیت و تأثیر بیشتری برخوردار شدند و در این بین غالب شاعران و نویسندگان از طبقات مختلف مردم بودند و قلمرو آثار ادبی نیز وسعت می یافت. و در این دوره بود که ادبیات رمانتیک در کشورهای مختلف اروپا یکی پس از دیگری آشکار گشت.

رمانتیسزم

رمانتیسم بنا بر مشهور انقلابی است علیه سلطه نظریه های ماشینی و نظریات علمی قرن هفدهم و هجدهم در اروپا. ای.ان. وایتهد می گوید: نهضت رمانتیک واکنشی بود بر ضد نظریات علمی یا بهتر بگوییم علیه نظریه های ماشینی که کشفیات علمی را به دنبال داشت. قرن ۱۷م در کشورهای اروپایی، عصر رشد نظریه های ریاضی و فیزیک است. در ادبیات عصر کلاسیک دیموکراتیس و نیوتون تأثیر مهمی بر هنرمندان کلاسیک داشتند. شاعر مانند ستاره شناس و ریاضیدان ناگزیر بود جهان را به صورت یک ماشین تصور کند؛ در این دیدگاه، انسان نیز بخشی از طبیعت است و مانند ماشین خصلتهای ثابتی دارد.^۱

آلفرد دوموسه نیز درباره رمانتسم چنین می گوید: «رمانتیسم نه تحقیر قانون سه وحدت کلاسیک^۲ است، نه در آمیختن کمدی و تراژدی و چیز دیگری از این قبیل. رمانتیسم ستاره گریانی است. رمانتیسم نسیم نالانی است، رمانتیسم پرتو ناگهانی و سرمستی بیماری است ...»^۳

اما پیرو تعریفی که وایتهد ارائه می دهد مردم نیز این تصور را (تصور جهان به صورت یک ماشین) در زندگی اجتماعی خود بکار می بستند و جهان در ذهنشان به صورت یک نظم ماشینی مجسم می شود بنابراین با توجه به چنین دیدگاهی، برای شناخت طبیعت نیز باید آن را همچون ماشین تکه تکه و تجزیه کرد، و عقل برای شناخت اسرار جهان کافی است. اما رمانتیکها جهان را ثابت و ماشینی نمی بینند، در نظر آنها جهان سایه ای است از حقیقت دیگری که در ورای این صورت نهفته است، و اجزای جهان زنده و دارای روح بالنده و پویا. زیباشناسی رمانتیک پویا و ارگانیک است آنها برای انسان فردیت قائلند و به جهان نامرئی بیش از جهان مرئی توجه دارند.

در واقع رمانتیسم انعکاسی بود در مقابل کلاسیسم، که بیانگر مبارزه با دنیای واقع بود، و رویکردی بود به سوی دنیای رویاها. لذا رمانتیسم گرایش درونی بود به سوی من.^۱

^۱ - Wilson, Axe's taste, P.10. به نقل از بلاغت تصویر: دکتر محمد فتوحی، انتشارات سخن، تهران، ۱۳۸۵ش، ص ۱۱۵

^۲ - منظور از «قانون سه وحدت» وحدت موضوع و وحدت زمان و وحدت مکان است که از اصول مهم مکتب کلاسیسم شمرده می شود و از ادبیات یونان و آثار ارسطو به ارث مانده. نویسندگان کلاسیک به پیروی از پیشوایان یونانی خود عقیده داشتند که در هر اثر ادبی باید این وحدت ها مراعات شود و اثری که فاقد این سه وحدت باشد نمی تواند مورد قبول هنرمندان کلاسیک واقع شود. (رضا سید حسینی، مکتبهای ادبی، ص ۱۶۱)

^۳ - رضا سید حسینی، مکتبهای ادبی، ج ۱، تهران، مؤسسه انتشارات نگاه. ۱۳۸۱ش، ص ۱۶۱

ویلیام شلگل اولین کسی بود که این اصطلاح را در مقابل مکتب کلاسیسم قرار داد، و از آن به عنوان گرایش جدیدی در زمینه ادبیات، تعبیر کرد. و ویکتور هوگو نیز از آن به عنوان لیبرالیسم ادبیات تعبیر کرده است، همچنان که مادام دوستال شعر رمانتیک را شعری نامید که به نحوی به سنت های شهسواری وابسته باشد.^۲

سیر تاریخی واژه ی رمانتیک

آنچه، در ابتدا لازم می آید که بدان اشاره شود این است که تقریباً در اکثر کتابهایی که به مکتب رومانتیسم پرداخته اند علی رغم تعاریف گوناگونی که از اصطلاح رمانتیسم به میان آمده است ارائه یک تعریف جامع و مانع دشواری می نماید. با این وجود سعی بر آن می شود تا با توجه به تعاریف موجود مختصری از روند شکل گیری این واژه و اصل و منشأ آن سخن به میان آید. در قرون وسطی کلمه romance [رمانس] بر زبانهای بومی و محلی تازه ای دلالت می کرد که از زبان لاتین مشتق شده بودند. با این نامگذاری، این زبانها از زبان رسمی و علمی لاتین که در مکتب و مدرسه آموخته می شد، تمایز پیدا می کردند.

در این عصر کلمه های Enromancier ، romancar و romanz به معنای تألیف با ترجمه کتاب به زبانهای بومی بود. آثاری که بدین ترتیب پدید می آمد. Romanz ، roman ، romanzo ، romance نامیده می شد. صفت "رمانتیک" [romantic] در زبان انگلیسی برای نخستین بار در سال ۱۶۵۰ به کار رفته و شکل فرانسوی Romanesque در سال ۱۶۶۱ و شکل آلمانی آن romanisch در سال ۱۶۶۳. در آغاز این صفت ها منسوب بودن به رمانس و رمان را می رسانده است؛ یعنی همان آثاری که به زبانهای بومی تألیف می شد. این آثار [رمانس، رمان] عمدتاً ماهیتی خیالی و خیال انگیز و پراحساس داشتند و متنی بر ماجراهای پهلوانی یا عاشقانه و ماجراجویانه بوده و آکنده از صحنه پرشور و عواطف و حالات و پدیده های

^۱ - سعید علوش: المصطلحات الادبية المعاصرة، ط الاولى، بیروت، دارالکتاب اللبنانی، ۱۹۸۵ م، صص ۱۹۳ - ۱۹۴

^۲ - رضا سیدحسینی، پیشین، صص ۱۶۳ و ۱۶۴